

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการก่อรูปองค์กรของภาคประชาชนในจังหวัดตราดนี้ เป็นการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการในการก่อรูปขององค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราด ศึกษาปัจจัยและกระบวนการในการพัฒนาขององค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราด และเพื่อนำเสนอแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนในจังหวัดตราด โดยเลือกศึกษา กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด ซึ่งในจังหวัดตราดมีกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ก่อรูปการทำงานมาเป็นเครือข่ายระดับจังหวัดอยู่ 3 กลุ่มองค์กรด้วยกัน คือ เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต องค์กรชุมชนคนตราด และสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดตราด

โดยเป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ซึ่งใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น การศึกษาจากเอกสารชั้นรอง การสัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์รายบุคคล ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำในองค์กรภาคประชาชน การสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานขององค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราด โดยอาศัยการสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตการณ์ในภาคสนาม ซึ่งผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์นั้นได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาปัจจัยและกระบวนการในการก่อรูปองค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราดนั้นจะพบว่าปัจจัยการก่อรูปกลุ่มองค์กรภาคประชาชนมีปัจจัยในการก่อรูปที่มีความแตกต่างกันคือ

เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิตมีปัจจัยในการก่อรูปคือภาวะหนี้สินของชาวบ้านในจังหวัดตราด ปัจจัยเกี่ยวกับตัวผู้นำ และการนำรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์ของชาวบ้านจากครูชบ ยอดแก้ว มาประยุกต์ใช้กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการดำเนินงานในระยะเริ่มจัดตั้งกลุ่มเป็นการทำงานแบบชมรมไม่เป็นทางการ ลักษณะของงานอาสาสมัครของชาวบ้านที่มารวมกลุ่มในระยะแรก โดยมีโครงสร้างการทำงานที่คัดเลือกกรรมการมาทำงานตามความถนัด โดยมีคณะกรรมการที่สำคัญได้แก่ ที่ปรึกษากลุ่ม ประธาน

ทำงานฝ่ายลงทะเบียนรายชื่อ ทำใบสมัครและสัญญา รับค่าหุ้น จัดสรรเงินกู้ รับชำระคืนเงินกู้
จัดสรรสวัสดิการ

ส่วนในการก่อรูปขององค์กรชุมชนคนตราดมีปัจจัยที่มีผลต่อการก่อรูปคือ การผลักดัน
จากองค์การมหาชนทางด้านการพัฒนา และการรวมตัวของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นจากภาครัฐ โดยมี
กระบวนการดำเนินงานที่อยู่ใน 2 ระยะคือการทำงาน การทำงานในระยะ 8 เครือข่ายที่เป็นการ
ทำงานแรกเริ่มในรูปแบบของขบวนจังหวัดที่มีคณะทำงานทั้งสิ้น 24 คน โดยทำงานที่เน้นการ
ทำงานในเรื่องของบัญชีการเงิน ข้อมูล สินเชื่อ และการพัฒนาองค์กร เครือข่ายการทำงานหลังจาก
ที่สามารถรวมเครือข่าย 18 เครือข่ายได้แล้ว ได้มีการทำงานในลักษณะของการเสริมหนุนให้
เครือข่ายทั้ง 18 เครือข่ายนั้นมีความเข้มแข็ง การทำงานในเชิงประเด็นงานที่สำคัญ 7 ประเด็นงาน
คือ พลิกฟื้นวิถีชุมชนจังหวัดตราด สวัสดิการชุมชนท้องถิ่น การรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน
ประเด็นงานเรื่องที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและบ้านมั่นคง การเกษตรและทรัพยากร แผนแม่บทชุมชน
และเรื่องเยาวชน โดยมีคณะทำงาน 54 คน 18 เครือข่าย ซึ่งแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงานคือ มีระบบ
เลขานุการ โดยมีกองเลขานุการในการทำหน้าที่สรุปงาน โครงการ ทำหน้าที่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงาน
ต่างๆ การรายงานผลโครงการ และการสรุปงบประมาณ ระบบการเงินและบัญชีที่มีการทำงานใน
2 ระบบคือระบบบัญชีที่ใช้เวลารายงานต่อหน่วยงานภายนอกและระบบบัญชีภายในองค์กร การทำ
ระบบข้อมูลสารสนเทศ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำงานขององค์กร ระบบการติดต่อสื่อสาร
โดยการใช้โทรศัพท์ในการติดต่อสื่อสาร การพัฒนาศักยภาพบุคคล และการติดตามและประเมินผลที่
ใช้การติดตามผลใน 2 รูปแบบ คือ การประชุมประจำเดือนขององค์กร และการติดตามในภาคสนาม
กลุ่มที่สามคือสภาองค์กรชุมชน จากการศึกษาจะพบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการก่อรูป
ของสภาองค์กรชุมชน คือ ความจำเป็นในเรื่องขององค์กรที่ถูกกฎหมายของภาคประชาชนในการ
เข้ามาทำงานในส่วนของพื้นที่สาธารณะ และการขยายตัวกิจกรรมทางการเมืองลงสู่ระดับตำบลที่
เปิดพื้นที่ให้กับภาคประชาชนอย่างเป็นทางการเพื่อมาประสานความร่วมมือระหว่างรัฐและภาค
ประชาชนในท้องถิ่น หลังจากการก่อรูปแล้วสภาองค์กรชุมชนมีกระบวนการดำเนินงานในส่วน
ของการจัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนเพื่อลงไปจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในตำบล
ต่าง ๆ โดยในปี พ.ศ. 2551 ได้จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดตราดได้ 12 ตำบล หลังจากการ
จัดตั้งได้ดำเนินการจัดประชุมในระดับจังหวัด โดยทำการคัดเลือกคณะทำงานในระดับสภาองค์กร
ชุมชนตำบลระดับจังหวัดโดยมีนายเสริม สาลี เป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดตราด จึงทำ
ให้สภาองค์กรชุมชนในจังหวัดมีการทำงานใน 2 ระดับคือ สภาองค์กรชุมชนในตำบล และการ
ทำงานในระดับจังหวัดซึ่งใช้เป็นเวทีการทำงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2. ผลการศึกษาปัจจัยและกระบวนการในการพัฒนาขององค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่าองค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราดมีการพัฒนาและปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้

เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์พบว่ามีการพัฒนาใน 2 รูปแบบ คือ การยกระดับเครือข่ายการทำงานที่ไม่เป็นทางการ และการพัฒนาจากเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการมาเป็นสมาคมทางการ โดยการยกระดับเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการนั้นพบว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการพัฒนาการ 2 ช่วงคือ การพัฒนาจากกลุ่มในระดับหมู่บ้านมาเป็นเครือข่ายระดับจังหวัด และการพัฒนาจากเครือข่ายระดับจังหวัดสู่เครือข่ายในระดับต่างจังหวัด โดยมีปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวนี้ ได้แก่ การตอบสนองปัญหาหนี้สินของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรรายย่อย การตอบสนองผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจที่มีต่อชาวบ้าน ความเชื่อถือในการจัดการระบบการเงิน และบัญชีของกลุ่ม และความสามารถของกลุ่มในการจัดกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสมาชิก ส่วนในรูปแบบที่สองคือการพัฒนาจากเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการมาเป็นสมาคมทางการนั้นพบว่าปัจจัยที่ส่งผลในการพัฒนาดังกล่าวคือ ต้องการความเป็นทางการเพื่อใช้ในการของบประมาณ และการทำนิติกรรมพินัยกรรม

องค์กรชุมชนคนตราดพบว่ามีพัฒนาการในสองช่วงคือ การพัฒนาจากเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการมาสู่การทำงานในรูปแบบของศตจ.ปชช. และในช่วงที่สองคือการพัฒนาจากการทำงานแบบศตจ.ปชช.มาศจพ.ปชช. โดยมีปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวคือ นโยบายของรัฐ การหนุนเสริมจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่สนับสนุนงบประมาณตามนโยบายของรัฐ และปัจจัยเกี่ยวกับตัวผู้นำที่มีความสามารถในการทำงานจัดตั้งเครือข่าย ความสามารถในการเข้าถึงผู้ตัดสินใจให้งบประมาณ โดยพบว่าผู้นำองค์กรชุมชนคนตราดนั้นมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนใน 2 วาระติดต่อกัน เป็นผู้นำที่มีปากมีเสียงแตกต่างจากชาวบ้านในจังหวัดตราดที่ไม่ค่อยพูด การเป็นผู้นำเชิงรุกในการประสานงานกับภาคีต่าง ๆ ในจังหวัด และความสามารถในการบริหารโครงการ

สภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดตราดในการศึกษาพบว่าสภาองค์กรชุมชนมีการพัฒนาในส่วนของคณะกรรมการขับเคลื่อนในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในตำบลต่างๆให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด โดยพบว่าในปี พ.ศ. 2553 มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลได้เพิ่มขึ้นเป็น 23 ตำบล ปัจจัยที่ส่งผลในการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวที่สำคัญของสภาองค์กรชุมชนคนตราดคือ ผู้ประสานงานในพื้นที่ งบประมาณในการขับเคลื่อน และกรอบนโยบายขององค์กรมหาชน

3. ผลการศึกษาแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราด ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการพัฒนาขององค์กรภาคประชาชนในจังหวัดตราดไว้ดังต่อไปนี้

ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ควบคู่ระดับการจัดตั้งกลุ่มสัจจะให้เป็นขบวนการทางสังคม เนื่องจากเครือข่ายกลุ่มสัจจะนั้นมีการเกิดขึ้นและพัฒนาในฐานของภาคประชาสังคมแต่มีการพัฒนามาเป็นสมาชิกของระบบการเมืองที่ทำงานในลักษณะของสมาคมจึงมีข้อจำกัดในการพัฒนา เพื่อเป็นการปลดปล่อยเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ให้พ้นจากข้อจำกัดดังกล่าว ดังนั้นการยกระดับของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ให้เป็นขบวนการทางสังคมในบริบทนี้ควรมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างแนวคิดการระดมทรัพยากรและแนวคิดขบวนการทางสังคมใหม่ เนื่องจากการทำงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เน้นเป้าหมายของการพัฒนาในเรื่องของการกระจายผลทางการพัฒนาที่เกี่ยวกับสิทธิทางสังคม เช่น การแก้ปัญหาการจัดการสวัสดิการชุมชน

ในส่วนขององค์กรชุมชนคนตราดผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนคนตราดคือการสืบทอดสมาชิกใหม่ของกลุ่มพร้อมกับการยกระดับการจัดตั้งไปสู่การเป็นสมาคมที่เป็นทางการ ซึ่งในส่วนของกรวางแผนงานในการสืบทอดสมาชิกใหม่ผู้วิจัยได้นำเสนอเสนอทางเลือกในการพัฒนาทั้งในแนวทางที่เกี่ยวข้องกับทักษะการบริหาร และวิธีการเรียนรู้เกิดให้ทักษะของผู้นำ ในส่วนที่สองคือ การนำเสนอให้องค์กรชุมชนคนตราดให้จัดตั้งองค์กรจากรูปแบบองค์กรที่ไม่เป็นทางการมาเป็นสมาคมทางการ เนื่องจากการทำงานขององค์กรชุมชนคนตราดในปัจจุบันเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นมาและดำรงอยู่แบบหลวม ๆ พร้อมทั้งจะล้มตลอดเวลา ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาองค์กรให้เป็นสมาคมทางการเพื่อยกระดับการพัฒนาให้ชัดเจนและมั่นคงมากขึ้น

ส่วนแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนควรพัฒนาให้เป็นกลุ่มเชิงสถาบันหนึ่งของการเมืองไทย โดยมีภารกิจเพื่อการสร้างประชาธิปไตยของชุมชน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมายและสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นสถาบันหลักของการเมืองไทยได้ แต่ในทางตรงกันข้ามสภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมานั้นยังมีข้อจำกัดอยู่เนื่องจากการจัดตั้งที่เน้นในเรื่องของเชิงปริมาณทำให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนยังขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ดังนั้นในการที่จะสร้างสภาองค์กรชุมชนให้เป็นสถาบันนั้นจึงควรพัฒนาในเรื่องของกลไกสภาองค์กรชุมชนที่สำคัญ คือ การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนขึ้นใหม่ควรมีการพัฒนาในส่วนของคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ โดยเน้นในเรื่องของกระบวนการมีส่วนร่วมมากขึ้น ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพของสภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งแล้วควรที่จะพัฒนาในส่วนของการสร้างการเมืองใหม่บนฐานของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยการพัฒนาในเชิงคุณภาพนั้นมีอยู่ 2 แนวทางคือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ในเรื่องของการรับรู้ปัญหา การแก้ปัญหา การตัดสินใจอย่างมีขั้นตอน เป็นต้น และส่วนที่สองคือการพัฒนา

กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และผลกระทบจากการทำงานที่ตามมาด้วยกัน ซึ่งยุทธศาสตร์การทำงานที่สำคัญคือ ให้ความสำคัญกับการทำงานของสภาองค์กรชุมชนที่หมู่บ้านเป็นหลักเพื่อให้การพัฒนานั้นตรงกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีการความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของสภาองค์กรชุมชนในฐานะองค์กรใหม่ที่ทำงานที่แตกต่างจากหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งจากข้อสรุปดังกล่าวทั้งหมดที่กล่าวมาผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 16 กรอบการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบในงานวิจัยพบว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาที่ทำให้กลุ่มองค์กรสามารถพัฒนาและมีความเข้มแข็ง อยู่บนเงื่อนไขของการพัฒนาที่กลุ่มสามารถจัดการตนเองและตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านที่จะเข้ามาเป็นสมาชิก และควรปลูกจิตสำนึกในเรื่องของการเป็นเจ้าของกลุ่มร่วมกันจึงจะทำให้กลุ่มที่ตั้งขึ้นสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง โดยมีการทำงานที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงจากหน่วยงานใด อีกทั้งการมีผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือและมีทุนทางสังคมก็มีส่วนช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จ เป็นอย่างมากได้ โดยจะเห็นได้จากการวิจัยพบว่าองค์กรที่เกิดขึ้นภายใต้การผลักดันของหน่วยงานรัฐ และมีการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของงบประมาณและนโยบายของภาครัฐนั้นมีข้อจำกัด คือจะต้องทำตามนโยบายที่กำหนดมาจากผู้สนับสนุนงบประมาณ ซึ่งจะกำหนดมาแต่ละปี และเป็นผลให้การพัฒนาเป็นไปตามนโยบายและงบประมาณดังกล่าว กลุ่มไม่สามารถทำงานพัฒนาที่จะสามารถตอบสนองปัญหาพื้นฐานของชาวบ้านได้ อีกทั้งการทำงานที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังกล่าวทำให้กลุ่มมีโอกาสเสี่ยงที่จะล้มหลังจากที่ไม่ได้รับงบประมาณจากสถาบันที่ให้การสนับสนุน โดยสามารถดูได้จากกลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ประสบความสำเร็จได้จากงานศึกษาวิจัยในเรื่องของการก่อรูปขององค์กรภาคประชาชน นั้น พบว่าในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์กรภาคประชาชนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเรื่องของบทบาทและศักยภาพในการทำงานขององค์กรภาคประชาชน ส่วนในเรื่องของการก่อรูปหรือการก่อตัวผู้วิจัยพบว่ามีการศึกษาของมณีรัตน์ มิตรประสาธ (2539) เรื่องการก่อตัวขององค์กรภาคประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน ในเรื่องของปัจจัยในการก่อตัวของกลุ่มเกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของคนในชุมชน ที่ว่า องค์กรภาคประชาชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในชุมชนรู้สึกและตระหนักในการเข้าถึงปัญหาในการดำรงอยู่ของปัญหาในชุมชนและการยอมรับของสมาชิกในชุมชนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และการมีผู้นำที่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้สามารถพัฒนามาเป็นองค์กรประชาชนที่มีความเข้มแข็งขึ้นมาได้ โดยมีเครื่องมือในเรื่องของการสนับสนุนงบประมาณ นโยบายของรัฐมาเป็นเครื่องมือในการทำให้องค์กรมีความเข้มแข็ง ในขณะที่ชุมชนที่สมาชิกไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนและยังขาดผู้นำที่น่าเชื่อถือ จึงทำให้กลุ่มองค์กรนั้นมีเพียงแค่สมาชิกที่ทำงานอยู่ในกลุ่มกิจกรรมและไม่สามารถพัฒนามาเป็นองค์กรประชาชนที่มีความเข้มแข็งได้

จากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาในเรื่องของการก่อรูปขององค์กรภาคประชาชนในระดับจังหวัดในภาพรวมที่เกิดขึ้นเป็นองค์กรต่าง ๆ ทั้งจังหวัด ยังไม่มีผู้ที่ได้ทำการศึกษา ซึ่งจากการงานในวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าในจังหวัดตราดมีการก่อรูปองค์กรของภาคประชาชนในระดับจังหวัด 3 องค์กรด้วยกันคือ เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ องค์กรชุมชนคนตราด และสภาองค์กร

ชุมชน ซึ่งองค์กรทั้ง 3 องค์กรนั้นมีปัจจัยและกระบวนการพัฒนาที่มีความแตกต่างกัน โดยองค์กรชุมชนคนตราดนั้นเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นมาจากกลุ่มในภาคประชาสังคม เกิดขึ้นมาจากกลุ่มธรรมชาติที่มีผู้นำในการพัฒนาเป็นพระสงฆ์ โดยผู้นำของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความแตกต่างจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดตราดที่มีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของครอบครัวเกษตรกรรายย่อย จึงไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการทำงานสาธารณะ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นมีการพัฒนาตามธรรมชาติ คือ การพัฒนาของกลุ่มขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของชาวบ้านที่ตอบสนองต่อปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของตนเอง และมีความเชื่อถือในเรื่องระบบการเงินและบัญชี สวัสดิการช่วยเหลือสมาชิก ซึ่งเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีการพัฒนาในรูปแบบขององค์กรที่เป็นทางการ คือ มีการพัฒนามาเป็นสมาคม แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาของกลุ่มนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสมาคมซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในรูปแบบทางการแต่ยังเป็นการทำงานแบบเครือข่ายทำงานไม่เป็นทางการ สมาคมถูกใช้เป็นเพียงเครื่องมือในการรองรับงบประมาณ และการทำงานที่เป็นทางการเพียงเท่านั้น ในขณะที่การทำงานของกลุ่มยังใช้การทำงานแบบเครือข่ายไม่เป็นทางการอยู่ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนาของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในปัจจุบันขององค์กรประชาชนในฐานะกลุ่มที่เกิดขึ้นมาในภาคประชาชนนั้นไม่จำเป็นที่จะทำงานเป็นองค์กรทางการซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การควบคุมของระบบรัฐกลุ่มที่เข้มแข็งก็จะสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเข้าไปอยู่ในกลไกรัฐ โดยจะเห็นได้จากเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นเคยมีการพัฒนาโดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรชุมชนคนตราด ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นจากภายใต้การผลักดันของหน่วยงานภาครัฐ แต่ไม่สามารถที่จะทำงานอยู่ในองค์กรได้เนื่องจากวิถีคิดและการทำงานซึ่งมีความแตกต่างกัน การเข้าไปทำงานภายใต้รูปแบบขององค์กรที่ถูกผลักดันโดยทำให้กลุ่มมีข้อจำกัดในการทำงานที่เป็นอิสระจนกระทั่งลาออกมา จึงทำให้กลุ่มต้องประกาศลาออกจากองค์กรชุมชนคนตราด และมาทำงานในฐานะองค์กรที่เป็นอิสระไม่ขึ้นตรงจากหน่วยงานใด องค์กรที่สองคือ องค์กรชุมชนคนตราดซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นภายใต้การผลักดันของหน่วยงานรัฐทำให้องค์กรนั้นมีปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาและการก่อรูปอยู่บนพื้นฐานของนโยบายและงบประมาณในการสนับสนุนของภาครัฐ ซึ่งเป็นผลให้องค์กรนั้นมีความสามารถในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับรัฐมากกว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และทำให้กลุ่มนั้นสามารถพัฒนาอยู่บนพื้นฐานขององค์กรที่จัดตั้งโดยรัฐได้ แต่การทำงานในรูปแบบดังกล่าวจากผลการศึกษาพบว่ากลุ่มยังมีข้อจำกัดในเรื่องการที่ยังไม่สามารถเป็นองค์กรที่เป็นอิสระจากรัฐเนื่องจากอยู่ในฐานะขององค์กรที่ไม่เป็นทางการและต้องอาศัยงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการหนุนเสริมการทำงาน และองค์กรรูปแบบที่สามที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบนโยบายสาธารณะในฐานะพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนในปี พ.ศ. 2551 ถึงแม้ว่าสภาองค์กรชุมชนนั้นเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับฐานะที่เป็นทางการของภาคประชาชน แต่การทำงานยัง

เป็นการทำงานที่เป็นตามนโยบายและงบประมาณของรัฐ จากผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาของสภาองค์กรชุมชนในปัจจุบันยังเป็นการทำงานที่ยังเน้นการจัดตั้งให้ครอบคลุมทั้งจังหวัดเนื่องจากเงื่อนไขของนโยบายของรัฐและงบประมาณที่องค์กรได้รับการสนับสนุน

ดังนั้นการพัฒนาในส่วนขององค์กรภาคประชาชนในอนาคตควรเป็นการพัฒนาที่เน้นให้กลุ่มภาคประชาชนสามารถจัดการกับชีวิตของตนเอง โดยที่องค์กรภาครัฐไม่เข้าไปแทรกแซงการทำงาน ปล่อยให้มีการบริหารงานที่มีอิสระมากกว่า การสนับสนุนงบประมาณที่แฝงไปด้วยงบประมาณที่รัฐกำหนดขึ้นมาและให้องค์กรที่หน่วยงานสนับสนุนซึ่งเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ภาคประชาชนไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เข้มแข็งได้อย่างเต็มที่จากการวิจัยที่พบว่าการทำงานขององค์กรที่เกิดขึ้นตามธรรมชาตินั้นสามารถที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความเข้มแข็ง และขยายเครือข่ายการทำงานในเรื่องของสาธารณะที่เป็นประโยชน์ไปสู่ชาวบ้านได้โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากหน่วยงานใด มีความเข้มแข็งกว่าองค์กรที่เกิดขึ้นจากการผลักดันของหน่วยงานรัฐ หรือนโยบายสาธารณะในรูปพระราชบัญญัติ เนื่องจากองค์กรทั้งสองยังเป็นองค์กรที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายและงบประมาณที่รัฐให้การสนับสนุนซึ่งเป็นข้อจำกัดที่ทำให้องค์กรทั้งสองยังมีการพัฒนาที่ยังไม่เห็นผลที่เป็นรูปธรรม นอกจากการเติบโตเชิงปริมาณ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่าในการทำงานพัฒนาของภาคประชาชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรรายย่อย นั้นควรเน้นฐานของการทำงานที่หมู่บ้านเป็นหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยอยู่บนฐานการผลิตที่เป็นครอบครัวโดยไม่มีการจ้างงาน ดังนั้นวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวบ้านจึงอยู่ที่ฐานของครอบครัวส่วนใหญ่ ดังนั้นจะเห็นได้กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่เน้นการทำงานในเรื่องของการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเป็นหลัก ในส่วนของการพัฒนาการทำงานมาเป็นเครือข่ายนั้นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานเพื่อนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน ในเวทินั้นมาประยุกต์ใช้ในหมู่บ้านอีกทีหนึ่ง
2. จากการศึกษาพบว่าการทำงานของภาคประชาชนในจังหวัดตราดยังมีความขัดแย้งในเชิงยุทธศาสตร์ ผลประโยชน์ และความเข้าใจระหว่างกัน ระหว่างกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และกลุ่มองค์กรชุมชนคนตราด ดังนั้นจะเห็นได้จากความขัดแย้งในการบริหารสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัด หรือการทำงานด้านสวัสดิการชุมชน ดังนั้นควรมีการจัดตั้งองค์กรภาคประชาชนที่เป็นเอกภาพที่ดึงองค์กรต่างเข้ามาในการนี้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาองค์กรภาคประชาชนในระดับชุมชน และเป็นองค์กรทุนสำหรับกลุ่มภาคประชาชนในจังหวัดตราด

ด้วย ควรกำหนดนโยบายการสร้างเอกภาพขององค์กรภาคประชาชนและเป็นเจ้าภาพในการจัดเสวนาเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดตราดต่อไป

3. จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้นมีความสามารถในการจัดการกลุ่มองค์กรในชุมชนของชาวบ้าน ให้มีความเข้มแข็ง โดยมีกองทุนหมุนเวียนทั้งจังหวัด 1,097,416,703 บาท และมีกองทุนสวัสดิการที่ใช้สำหรับการจัดสวัสดิการให้สมาชิกหมุนเวียนอยู่ในจังหวัด 327,785,065 บาททั้งจังหวัด (เอกสารแสดงตารางข้อมูลกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ประจำปี พ.ศ. 2552-2553) โดยในการจัดการในเรื่องของการจัดการเงินสวัสดิการโดยไม่ต้องขอรับงบประมาณในการจัดสรรจากหน่วยงานของรัฐ เมื่อมองจากมุมมองในเรื่องของกลุ่มสวัสดิการที่จัดตั้งโดยกลุ่มของภาครัฐนั้นจะมีความล้มเหลวคือจัดตั้งแล้วไม่สามารถพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งที่สามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องขอรองรับงบประมาณจากรัฐ ซึ่งปัญหาของรัฐในการทำงานในเรื่องของการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของภาคประชาชนนั้นมักส่งเสริมในภาพของตำบล หรือระดับจังหวัดที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งมีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน ดังนั้นในการส่งเสริมในเรื่องของนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่มพัฒนาของชาวบ้านควรเน้นการรวมกลุ่มของในระดับหมู่บ้าน โดยอาจจะนำรูปแบบของการทำงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาประยุกต์ใช้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องการก่อรูปองค์กรของภาคประชาชนในจังหวัดตราดแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้คือ

1. ในการศึกษาเรื่องของการก่อรูปองค์กรภาคประชาชนนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาในจังหวัดภาคตะวันออกเนื่องจากภาคตะวันออกมีองค์กรภาคประชาชนทั้งที่เกิดขึ้น โดยการจัดตั้งของรัฐ และเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ จะทำให้เห็นปัจจัยและกระบวนการ ในการก่อรูปที่มีความแตกต่างกันไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับภาคประชาชนมากขึ้น

2. การศึกษาวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยพบว่า กลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์นั้นมีความเข้มแข็ง และสามารถขยายเครือข่ายไปสู่ต่างจังหวัด โดยมีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาให้ยกระดับเป็นขบวนการทางสังคมได้ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าหากจะมีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ต่อนั้น ควรเน้นกระบวนการวิจัยแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในเรื่องของการยกระดับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จากการทำงานในรูปแบบเครือข่ายมาสู่การยกระดับเป็นขบวนการทางสังคมได้